

РОЗРАХУНОК ВЕЛИЧИНИ ЕФЕКТИВНОГО ДІАМЕТРА ЗБІРНИХ ДРЕНАЖНИХ ТРУБОПРОВОДІВ

Олександр Кравчук¹, Андрій Кравчук²

Київський національний університет будівництва і архітектури

¹kravchuk.oa2@knuba.edu.ua, ²kravchuk.am@knuba.edu.ua

Дренажні системи все більше використовуються в сільському господарстві при вирощуванні різних видів рослин [1]. Одним з головних елементів розглядуваних систем є збірні дренажні трубопроводи, які забезпечують необхідну (ефективну) інтенсивність відведення води з земельного майданчика, що є необхідною умовою створення технологічно заданого вологісного режиму в ґрунті [2].

Як відомо, мінімально допустима технологічна норма водовідведення від одиниці площі земельної ділянки залежить від виду вирощуваної сільськогосподарської продукції, вологісного режиму в ґрунті, і може бути визначена за залежністю [3]:

$$q_{\min} = \left(\frac{dQ}{dx} \right)_{\min} = q_m E = 116 \varepsilon E, \quad (1)$$

де q_m (л/(с·га)) – модуль дренажного стоку; ε (м/доб) – інтенсивність інфільтраційного живлення; E (м) – відстань між дренажними трубами.

В багатьох роботах [4, 5] показано, що при описанні руху рідини в збірних перфорованих дренажних трубопроводах зазвичай використовувалась система диференціальних рівнянь, яка складається з рівняння руху рідини зі змінною витратою (2) і модифікованого рівняння фільтрації (3):

$$\frac{dh}{dx} + \frac{2}{g} V \frac{dV}{dx} + \frac{\lambda_{зб}}{2gD} V^2 = 0 \quad (2)$$

$$q = \frac{dQ}{dx} = \frac{d(V\Omega)}{dx} = \frac{k_\phi (H - h)}{\bar{\Phi}} = k_\phi \frac{z}{\bar{\Phi}}, \quad (3)$$

де H – глибина занурення осі трубопроводу від рівня ґрунтових вод; h – п'єзометричний напір в трубі; $z=H-h$ – змінний за довжиною перепад напорів, під дією якого відбувається втікання рідини з навколишнього середовища в трубопровід; Q , V , D , Ω – відповідно, витрата, середня швидкість, діаметр і площа живого перерізу потоку на відстані x від початку труби; $\bar{\Phi}$ – безрозмірний фільтраційний опір дрени (його визначення представляє окрему фільтраційну задачу [6]); k_ϕ – коефіцієнт фільтрації ґрунту навколо труби; $\lambda_{зб}$ – гідравлічний коефіцієнт тертя збірного дренажного трубопроводу; g – прискорення вільного падіння.

Для подальшого аналізу використаємо нові безрозмірні змінні:

$$\bar{V} = \frac{V}{\sqrt{gz_\kappa}}, \quad \bar{x} = \frac{k_\phi x}{\Omega \bar{\Phi}} \sqrt{\frac{z_\kappa}{g}}, \quad \bar{z} = \frac{z}{z_\kappa}, \quad (4)$$

Введемо до розгляду поняття ефективних конструктивних характеристик збірних дренажних трубопроводів. Під останніми будемо розуміти параметри дренажного трубопроводу, які будуть забезпечувати надходження в дренаж мінімально допустимої витрати. Для можливості їх аналітичного визначення виразимо в нових безрозмірних змінних (4) мінімально допустиму зміну відносної швидкості частини потоку рідини (1), яка може надійти в збірник на одиниці його відносної довжини:

$$\bar{q}_{\min} = \left(\frac{d\bar{Q}}{d\bar{x}} \right)_{\min} = \left(\frac{d\bar{V}}{d\bar{x}} \right)_{\min} = \bar{z}_{n.eф}, \quad (5)$$

де $\bar{Q} = \frac{Q}{\Omega \sqrt{gz_{\kappa}}} = \bar{V}$ – відносна витрата рідини, яка чисельно дорівнює відносній швидкості в довільному перерізі дрени; $\bar{z}_{n.eф}$ – мінімально допустиме (ефективне) значення відносного перепаду напору в початковому перерізі труби, яке забезпечує необхідну інтенсивність зниження рівня ґрунтових вод.

Зазвичай, при проектуванні дренажних систем на сільськогосподарських ділянках, довжини останніх, матеріал і фільтраційні характеристики ґрунту і стінок дренажних труб є відомими. Таким чином в результаті розрахунків зазвичай визначаються ефективний діаметр дренажних труб $D_{eф}$ і відстань між дренами E .

В результаті розв'язку системи рівнянь (2), (3), за умови нехтування другим членом в рівнянні (2) в зв'язку з його незначним впливом [7], мінімально допустиме (ефективне) значення відносного перепаду напору в початковому перерізі труби ($\bar{z}_{n.eф}$), яке забезпечує надходження в дренаж заданої витрати води, можна визначати за залежністю:

$$\bar{z}_{n.eф} = \frac{1}{\left[1 + \frac{1}{4A_{eф}\bar{V}_{\kappa.\infty}} \right]^3}. \quad (6)$$

Звідси ефективне значення узагальненого параметра $A_{eф}$ буде дорівнювати:

$$A_{eф} = \frac{1}{4\bar{V}_{\kappa.\infty}} \left(\frac{1}{\sqrt[3]{\bar{z}_{n.eф}}} - 1 \right). \quad (7)$$

В приведених залежностях параметр $\bar{V}_{\kappa.\infty}$ представляє собою відносну швидкість руху рідини в кінцевому перерізі трубопроводу нескінченної довжини. Його також можна трактувати як відносну швидкість в кінцевому перерізі трубопроводу обмеженої довжини, але з нескінченною величиною фільтруючою спроможністю його бічних стінок. Даний параметр рекомендується розраховувати за залежністю:

$$\bar{V}_{к.∞} = \sqrt[3]{\frac{3}{2\zeta_{l_{зб}} A_{эф}}} = \sqrt[3]{\frac{12k_{\phi}}{\lambda_{зб}\pi D\Phi}} \sqrt{\frac{z_{к.эф}}{g}}, \quad (8)$$

де $\zeta_{l_{зб}} = \lambda_{зб} \frac{l}{D}$ – коефіцієнт опору збірного дренажного трубопроводу.

З (7) ефективний діаметр збірного дренажного трубопроводу ($D_{эф}$, м) буде становити:

$$D_{эф} = \sqrt[5]{\frac{2\lambda_{зб}k_{\phi}^2z_{к}l^3}{3g\pi^2\Phi^2\left(\sqrt[3]{\frac{k_{\phi}z_{к}}{q_m\Phi E}} - 1\right)^3}}. \quad (9)$$

Отримана розрахункова формула для визначення ефективного діаметру збірних дренажних трубопроводів є досить проста і зручна у використанні. Вона буде корисною при проектуванні реальних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. De Wrachien D., Schultz B., Goli M. B. Impacts of population growth and climate change on food production and irrigation and drainage needs: A world-wide view // Irrigation and Drainage. 2021. Vol. 70, No 5. P. 981-995. <https://doi.org/10.1002/ird.2597>
2. Clemmens A. J., Molden D. J. Water uses and productivity of irrigation systems // Irrigation Science. 2007. Vol. 25. P. 247-261. <https://doi.org/10.1007/s00271-007-0067-y>
3. Kravchuk A., Cherniuk V., Kochetov G., Kravchuk O., Airapetian T. Determination of the particularities of the hydraulic friction factor variation of collecting drainage pipelines // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2023. Vol. 6, No 7 (126). P. 33-38. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.292258>
4. Кравчук А., Кравчук О., Возний О., Кравчук О. Особливості роботи збірних трубопроводів при наявності транзиту і похилу рівня ґрунтових вод // Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. 2024. Вип. 48. С. 26-32. <https://doi.org/10.32347/2524-0021.2024.48.26-32>
5. Кравчук А., Кравчук О., Ломако А., Кравчук О. Зміна параметрів збірних дренажних трубопроводів при пропуску транзитної витрати // Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. 2022. Вип. 41, С. 52-58. <https://doi.org/10.32347/2524-0021.2022.41.52-58>
6. Олейник А. Я., Поляков В. Л. Дренаж переувлажненных земель. К.: Наукова думка, 1987. 279 с.
7. Кравчук А., Кравчук О. Визначення ефективних конструктивних характеристик збірних дренажних трубопроводів меліоративних систем // Будівельні конструкції. Теорія і практика. 2023. Вип. 13. С. 149-159. <https://doi.org/10.32347/2522-4182.13.2023.149-159>